

Antik Çağda Ölü Gömme Gelenekleri

Bu sunum vermekte olduğum Antik Çağda Ölü Gömme Gelenekleri dersinde kullanılması için eğitim amaçlı hazırlanmıştır. Sunumda kullanılan materyaller telif hakkına sahip olup eğitim amaçlı olarak kullanımı uluslararası kanunlara göre serbesttir. Başka bir amaçla kullanılması için telif hakkına sahip kişilerden izin alınması gerekmektedir.

YER ALTI DÜNYASI ve ÖLÜNÜN YOLCULUĞU

Kerberos

- ❖ Kerberos, ölümler ülkesinin kapısında duran bekçidir. Görevi dirilerin içeriye girmesini, bir girenin de bir daha dışarı çıkmasını önlemektir. Üç başlı (bazı anlatılarda yüz başlı), yılan kuyruklu ve sırtında kara yılanlar bulunan bir köpek olarak tanımlanır ve Ölümler ülkesinin girişinde zincire bağlı olarak durur.

- ❖ Mitolojide Hades'e inip geri dönen kahramanlar da vardır: Bunlar, Herakles, Odysseus, Orpheus, Theseus ve Aeneas'dır. Yer altı yolculuğu sırasında korkunç ırmaklar, bataklıklar ve gizemli sular geçiyordu:

Kerberos

Akheron

Akheron çamurlu suların kaynadığı dipsiz bir bataklıktır. Kharon'un kayığıyla bu çamur ırmağını geçtikten sonra varılır asıl Hades'e.

Akheron Yunanistan'ın Epir bölgesinde akan bir ırmağın da adıdır.

Efsaneye göre Akheron, Helios ile Gaia'nın oğludur. Olympos tanrıları ile Titanlar arasındaki savaşta susuzluktan yanan devlere su içirdiği için Zeus'un lanetine uğramış ve yeraltı dünyasına kapatılmıştır.

Kokytos

Ölüler ülkesinde , yer altında akan gözyaşları ırmağının adı.
Akheron'a dökülür.

STYKS

Suları ölümsüzlük vermektedir. Tanrılar bu ırmak üzerine yemin ederler. Yeminini bozan olursa bir yıl boyunca ağzına ne tanrı balı, ne tanrı şarabı koyabilirdi. Soluk bile alamazdı. Dokuz yıl boyunca tanrılardan, toplantı ve şölenlerden uzak tutulurdu. Styks Okeanos'un kollarından biri sayılır.

❖Ruh ölüler ülkesine vardığı zaman Akheron ırmağını kayıkçı Kharon ile birlikte geçer. Ancak geçebilmesi için Kharon'a bir "obolos" vermeliydi ki bu, cesedinin yanına yakınları tarafından konulurdu. Kharon para almadığı takdirde ruhları kovar, kovulan ruh bataklığı geçip Hades'e varamazdı. Nitekim ölülerin tek amacı Tartaros'a varmaktır (Tartaros: ölüler ülkesinin en derin yeridir).

❖Herakles söylencesinde Kharon, onu diğer tarafa geçirmeyi kabul etmez, Herakles onu küreğiyle döverek zorla isteğini yerine getirtir. Ancak Kharon zorla da olsa bu işe razı olduğu için bir yıl boyunca ölüler ülkesine sürgüne gönderilir.

Ruhlar Tartaros'a vardıkları zaman geldikleri yere göre ayrılırlardı:

- Asyalılar hakkındaki yargıyı Knossoslu Rhadamanthys
- Avrupalılar hakkındaki yargıyı Aiakos
- Anlaşılması zor, belirsiz durumlar hakkındaki yargıyı ise Girit kralı Minos verirdi.

Hades ve Karısı Persophone

Kayıkçı Kharon

GREKLERDE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Attika'da, Protogeometrik Dönem başlangıcında, ölü gömme geleneklerinde farklılaşma olduğu görülür.

Bu dönemde, inhumasyondan (normal ceset gömme) kremasyona (yakarak gömme) geçiş anlamını taşımaktadır.

Kerameikos'ta yapılan kazılarda bulunan protogeometrik dönem seramikleri başta amphoralar olmak üzere, birçok kremasyon kaplarından meydana gelmektedir.

Geometrik Dönem sonunda ise, yeniden kremasyondan inhumasyona geçiş olduğu gözlemlenir. Dipylon seramikleri genelde inhumasyon gömüler için hazırlanmış kaplardır.

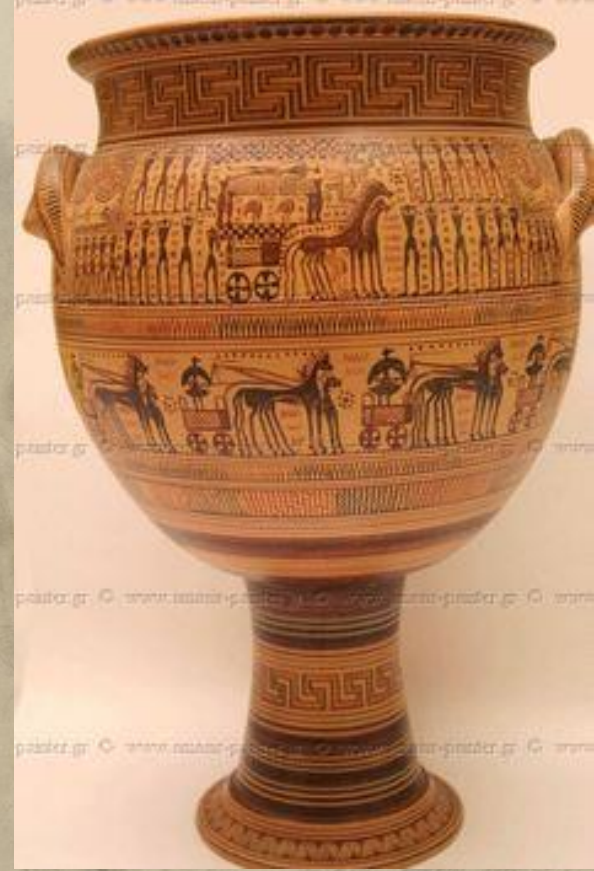
İnhumasyon gömüde, herhangi bir gömü işlemi yapılmadan kişi sırtüstü ya da yan uzandırılarak veya hocker diye adlandırdığımız 'anne karnı pozisyonu' şeklinde direk toprağa ya da pithosların (küp) içine gömülmüşlerdir.

Bir diğ er gömme biçimi olan kremasyon g  m   de ise, kişi belli bir ısıda ateşte yakıldıktan sonra toplanan k  l ve kemikleriyle bir kaba konarak ya toprak altına gömülmüşlerdir ya da evlerinin bazı bölmelerine bırakmışlardır.

- ❖ Yunanlılarda ölü kültüne ilişkin anlatımlar, sadece yazıtlarda görülmez; seramikler üzerindeki anlatımlı sahnelerde de ölü kültüne ait betimlemeler görülmektedir.
- ❖ Dipylon seramikleri üzerindeki “ekphora (cesedin mezara götürülmesi)” ve “prothesis (cesedin evde sergilenmesi)” sahneleri, ölü kültüne ait erken örneklerdir.

Dipylon Geometric krater

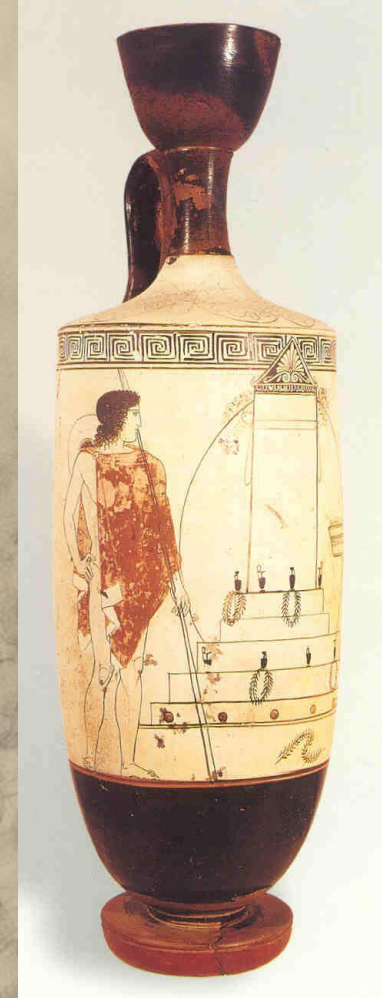

DİPYLON AMPHORASI AYRINTI

❖ Beyaz zeminli lekythoslarda da ölü kültüne ilişkin sahnelere rastlanmaktadır. Bu tür sahneler genelde Yunan dünyasının ölüme ve ölüm ötesine karşı bakışını yansıtmaktadır.

❖ 487-480 yılları arasında Atina'da Solon tarafından lüks mezar stelleri yapımı yasağı çıkartılır. Bu tarihten itibaren de, Beyaz zeminli lekythoslar, mezar yerlerini belirlemek amacıyla mezar stellerinin yerine kullanılmaya başlanır.

- ❖ Mezar başlarına bırakılan beyaz zeminli lekytosların üzerinde, ölüm ikonografisi ve ölü kültüne ait anlatımlı sahnelere yer verilmiştir.

Oldukça derin bir ölü kültü ve mezar inancına sahip olan Yunanlılar, insan bedeninin “*soma*” (svma) (ceset) ve ruh “*psykhe*”den (yuch) oluştuğuna inanmaktadırlar. Bu temel inanç gereğince, ölüm sonrasında, önceden belirlenmiş bir düzen içerisinde törenler düzenlenmiştir.

Dört aşamada gerçekleştirilen bu törenler;

1. “*soma*”, (bedenin-cesedin) hazırlanması,
2. “*prothesis*”, (cesedin evde sergilenmesi)
3. “*ekphora*”, (cesedin mezara götürülmesi)
4. “*soma*” nın (cesedin mezara konusu) mezara konulması, bölümlerinden oluşmaktadır.

- ❖ **Birinci Aşama**, “*soma*”nın hazırlanması ilk aşamadır. Eğer açıksa cesedin gözleri kapanır, çenesi othonai adı verilen ince bir bağla bağlanır ve ceset kremasyon (ceset yakma) öncesi yıkanır.
- ❖ Bu işlemler ölünün en yakını tarafından gerçekleştirilir. Kişi yaralanarak ölmüş ve vücudu kanlı ise, cesedi pis kabul edilir ve yakılmadan önce yıkanır.
- ❖ Yıkama işlemi en az onaltı yaşında olması gereken en yakın akraba kadınları ya da başka kadınlar tarafından yapılır.
- ❖ Ölünün yıkanmasının diğer bir nedeni de kötü ruhları kovmaktır. Ölüm nedeniyle ölümün gerçekleştiği evin kendisi de kirlenmiş sayıldığından, yıkanma suyunun başka bir evden getirilmesi gerekiyordu. Bu suyun içine bir defne dalı konulurdu.
- ❖ Yıkanmayla cesette bulunan kötü ruhun çıkartıldığına inanılır. Genelde ceset yıkama işlemini yaşlı kadınlar yapmaktadır. Yıkanan ceset, güzel kokulu yağlarla ovulur ve daha sonra da çeşitli parfümler sürülür.

- ❖ Su, hayatın kaynağı, arınma, temizlenme, yenilenmenin vasıtası olarak bütün kültürlerde sembolik anlamlar ifade etmektedir.
- ❖ Bu özellikleriyle su, ölü kültü ritüellerinde arınmanın da bir parçası haline gelmiştir.
- ❖ Ölümün kirliliği yani *miasma*, insanları manevi anlamda olumsuz etkilendiğinden arınma ihtiyacı duyulur. Bu yüzden cenaze ritüelleri çerçevesinde arıtılmış su kullanılarak manevi kirlilik ortadan kaldırılmaya çalışılır.
- ❖ Ölüme yaklaştıklarını düşünenler de ritüel olarak yıkanarak günahlarından, kirliliğinden arındıklarına inanırlar. Örneğin; Sokrates baldıran zehrini almadan önce "kadın kısmını bir dertten kurtarmak" için kendi ölüm banyosunu gerçekleştirir.
- ❖ Bu ritüellerinden ilki olan *loutra* gömü öncesi cenazeyi kutsamaya yarar, diğeri ise *khoai*, yaşayanlar tarafından ölenin mezarına sunu özelliği taşır. *Loutranın* mezara yapılan libasyon ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Ancak *khoai* veya *loibai* bu iş için daha alışılmış ritüellerdir. *Spodai* yukarıda yer alan tanrılara Thanatos'a (ölümü simgeleyen tanrı) yapılan libasyondur.

- ❖ Yaşayanlar ölülerle yapılan işlemler sonrasında manevi olarak, derin iç üzüntülerini dışarıya ifade ederek de fiziksel anlamda kirlendiklerine inanırlar.
- ❖ Bu doğrultuda ölümden sonraki üçüncü gün, ölü evi arındırılır ve ziyafete gelenler aynı arındırılma işleminden geçer.
- ❖ Kapının dışına su dolu bir vazo konur. Bu vazo aynı zamanda bu evin ölü evi olduğunu göstermekte ve su dolu kap ölü evine gelenleri de manevi anlamda temizlemektedir.
- ❖ Mezar başında yapılan arınma ritüelleri hakkında bazı bilgiler yer almaktadır.
- ❖ Kleidemos'un *Eksegetikon*'undaki bir bölümde mezarın batısında kazılan sığ bir çukurdan ve buraya önce su sonra da şarabın sunu duasıyla dökülmesinden söz edilir.
- ❖ Bu bölümde *aponitnma* (yıkanma) kelimesi geçmekte anlam olarak da ölünün onuru için yapılan özel ritüeli tanımlamaktadır.
- ❖ Ayrıca ölüye sunular yapan kişilerin arındırılması içinde "*es enageis*" kullanılır. "*Enagizo*" ise ölüye veya aşağıdaki tanrılara sunum yapma eylemini tanımlar, *thuo* ise yukarıdaki tanrılara yapılan sunumu içerir.

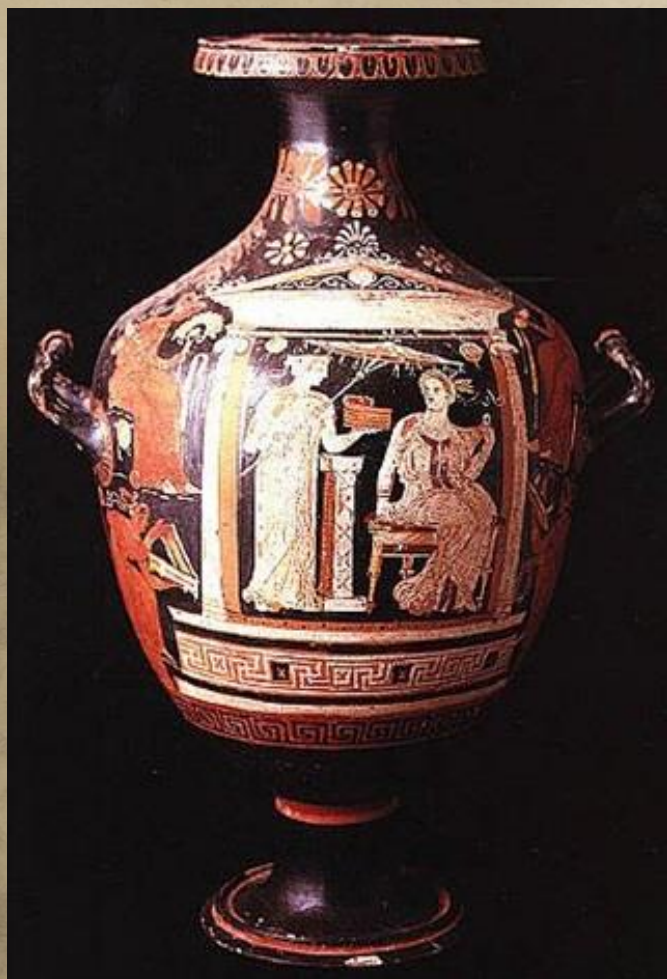
- ❖ Geç Arkaik ve Klasik Dönem'de tanınan çift kulplu, konik ayaklı ve derin bir kap formu olan *lebes gamikos*, cenaze ritüelleri ile ilgilidir.
- ❖ Kırmızı ve siyah figür tekniğinde üretilmiş *lebes gamikoslar* bulunmaktadır. Bunların üzerindeki sahneler onların işlevleri ve ölü kültü ritüelleri açısından bilgilendiricidir.
- ❖ *Lebes gamikoslarda* düğün hazırlığı ile ilgili sahneler başı çekmekle birlikte, siyah figür tekniğinde ağıtçıların tasvir edildiği birkaç *lebes gamikos* parçası da bulunmaktadır.
- ❖ Bu vazolar mezarlarda, sunu alanlarında ve sunu çukurlarında her bir buluntu grubu içinde iki ya da daha çok bulunmuştur.
- ❖ Buluntu yerleri göz önüne alındığında ise bu vazoların cenaze ritüellerinde yeri olduğu akla yatkın bir görüştür.

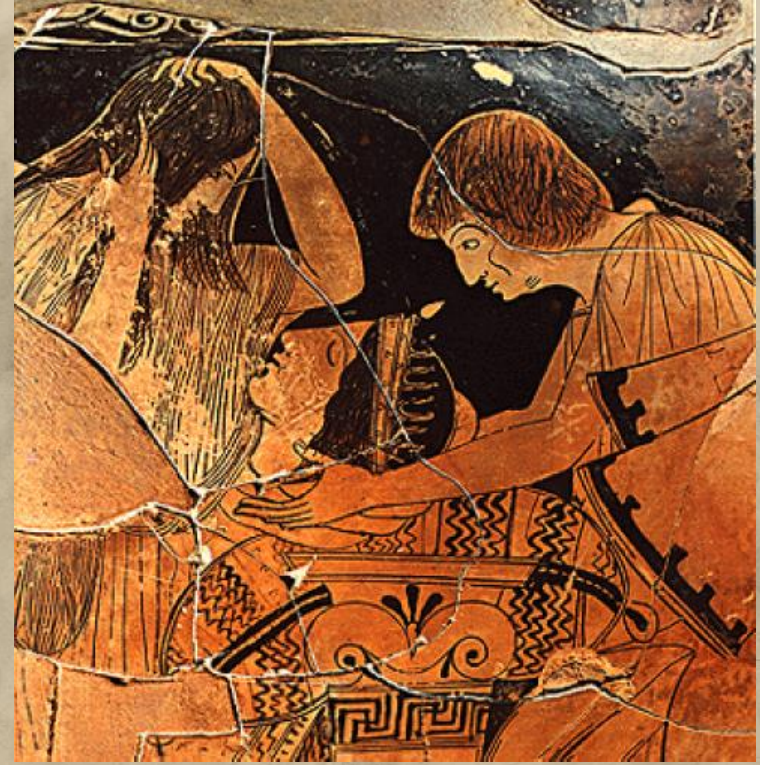

- ❖ Düğün ve ölümle ilgili görülen diğ r bir vazo ise *loutrophoros*lardır.
- ❖ Bu ad Demosthenes'ten alınan bir metinden alınmaktadır. Bir adamın evlenmeden öldüğünün nereden bilindiğ i sorusuna Demosthenes, onun mezarı üzerinde bir *loutrophoros* bulunduğ u biçiminde cevap vermiştir.
- ❖ *Loutrophoros*, Pausanias tarafından Sicyon Aphrodite kutsal yerindeki bir rahibeyi tanımlarken sıfat olarak kullanılmaktadır.

- ❖ Üç kulplu su kapları olan hydriaların genellikle cenaze ile ilgili olmayan buluntu grupları içinde ele geçmekle birlikte, kimi zaman minyatür boyutta olmak üzere yetişkin ve çocuk mezarlarında ve mezarlarla ilişkili sunu alanlarında ele geçen örnekleri bulunmaktadır.
- ❖ *Hydrialar* üzerindeki sahnelerin ikonografileri her zaman cenaze ile ilgili olmamakla beraber, bu vazoların ölü kültü ritüellerindeki önemleri beyaz zeminli lekythosların üzerindeki sahnelerden anlaşılmaktadır.
- ❖ Bu sahnelerde mezara *hydrialarla* su taşıyan kadınlara veya mezarın üzerini çevreleyen *hydrialara* rastlanmaktadır. Ayrıca kremasyonlarda da *hydrialar* kullanılır. Son olarak da Atina'ya özgü olan yas festivallerinin adı "*Hydriaphoria*"dır. Ancak bu festivallerine ait detaylı bilgiler ele geçmemiştir.

Olpe; “*soma*”, (bedenin-cesedin) hazırlanması.